

told her what I thought of her performance, and she seemed quite unconscious of her power [7:44]. По-друге, ставлення до предмета мовлення або до певного об'єкта: *She laughed nervously as she spoke, and watched him with her vague forget-me-not eyes* [7:38]. У цьому випадку самі мімічні рухи докладно не описуються, але кожний читач розуміє, що таке відіграти очима, тобто цей специфічний мімічний рух очей, який, найімовірніше, супроводжується посмішкою, поворотом голови й т.п. На невловимість та негайність емоцій імпліцитно вказує прикметник *vague*, який додає ефемерності ситуації. По-третє, психологічний стан суб'єкта теж може бути описаним за допомогою лексеми *eyes*: *Dorian Gray leaped to his feet, with flushed cheeks and burning eyes. 'Harry! Sibyl Vane is sacred!'* [7:43].

Таким чином, на основі викладеного вище можна зробити висновок, що за допомогою руху очей можна відобразити прагнення передати очима деяку інформацію й прочитати інформацію в очах партнера з комунікації, проконтролювати, чи сприйнятий й зрозумілий текст повідомлення або якийсь його фрагмент, а також вказівку адресатові, що мовець закінчив передачу певної порції змісту тощо; а також відреагувати на передане повідомлення або ж, навпаки, придушити очима передбачувану реакцію; охарактеризувати літературних героїв; відобразити ставлення учасників комунікативної ситуації один до одного.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Коццолино М. Невербальная коммуникация. Теории, функции, язык и знак / М. Коццолино; пер. с итал. А. В. Королева. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2009. – 248 с.
2. Куницына В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куницына, Н. В. Казарина, В. М. Погольша. – СПб: Питер, 2003. – 544 с.
3. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2010. – 844 с.
4. Чанышева З.З. Взаимодействие языковых и неязыковых факторов в процессе речевого общения / Зульфира Закиевна Чанышева. – Уфа: Издание Башкирского университета, 1984. – 80 с.
5. Bronte Ch. Jane Eyre [Online] / Charlotte Bronte. – N. Y.: Penguin Books Ltd, 1847. – 545 p. Access Mode: <http://www.literaturepage.com/read/janeeyre.html>
6. James H. The Portrait of a Lady [Online] / Henry James. – N. Y.: Penguin Books Ltd, 1881. – Access Mode: <http://www.gutenberg.org>.
7. Wilde O. The picture of Dorian Gray [Online] / Oscar Wilde. – 1891. – 230 p. – London: Wordsworth Editions Ltd. – Access Mode: <http://www.literaturepage.com/read/doriangray.html>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Цимбаліста – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу Академії адвокатури України, м. Київ.

Наукові інтереси: невербальна комунікація, кінесичні засоби комунікації.

УДК 811.112.2'42

СПЕЦИФІКА МОВНОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ НА ОСНОВІ ПОСІБНИКА «DEUTSCHIMBRIEFWECHSEL»

Марина ШЕВЧЕНКО, Тетяна ЧЕРЕПОВА (Слов'янськ, Україна)

У статті представлено специфіку мовностилістичного аналізу художнього тексту на основі німецького посібника «DEUTSCHIMBRIEFWECHSEL», розкрито нові підходи інтерпретації художньо-прозового тексту.

Відповідно до цього основною метою лінгвістичного аналізу тексту є його розгляд як організованої системи мовних засобів, що відбиває певний ідейно-тематичний образний та естетичний зміст тексту в загальних й особливих рисах.

Представлено схему аналізу художнього тексту німецької мови, надано приклади використання стилістичних засобів.

Ключові слова: стилістичні засоби, реферування, наратив, інтерпретація, семантика, текст, комунікативна компетентність.

This article presents the specificity of linguistic-stylistic analysis of literary text, which is based on German textbook «DEUTSCHIMBRIEFWECHSEL»; new approaches of interpreting art-prose text have been revealed.

Accordingly, the main aim of linguistic analysis of the text is its consideration as an organized system of linguistic resources, which reflects a certain ideological and thematic imagery and aesthetic sense of the text in general and specific terms.

The scheme of analysis of a literary text in German is presented, the examples of the use of stylistic means are provided.

Keywords: stylistic devices, abstracting, narrative, interpretation, semantics, text, communicative competence.

У професійній підготовці вчителя-філолога важливе значення має формування умінь мовностилістичного аналізу тексту. Мета роботи – ознайомитися з основними прийомами й видами аналізу художньо-прозового тексту з урахуванням його специфіки, базових категорій і понять. Завдання роботи – ознайомитися із сучасними підходами інтерпретації художньо-прозового тексту, методикою й системою дослідних прийомів. Також необхідно розглянути художній текст як єдність змісту й форми.

Вивчення функціонування фігур мови є домінуючим підходом у лінгвістичних дослідженнях останніх десятиліть. Лексико-семантичним аналізом німецького тексту займалися В. А. Білошапкина, Н. З. Валгіна, В. М. Глухих, О. А. Земська, М. З. Поспелов та ін.

Значний унесок у вивчення цієї проблеми здійснили Б. О. Абрамов, В. В. Виноградов, Б. М. Головін, О. А. Земська, О. С. Кубрякова, В. В. Лопатін, Н. О. Маслова, П. А. Соболева, М. Д. Степанова, А. М. Тихонов, В. М. Хохлачева, Н. Ю. Шведова, М. Н. Янценецька.

У сучасній лінгвістиці значну кількість досліджень, присвячених вивченню особливостей семантичної інтерпретації в художньому тексті – наративі, проводила О. В. Падучева, використовуючи матеріал російської мови.

Мовні засоби, здатні реалізувати в мові значення невизначеності особи (невизначені займенники, іменники загальної семантики, двочленні й одночленні пасивні конструкції, конструкції з іменами процесуальними тощо) є комунікативно-залежними елементами зважаючи на свою семантику. Ці одиниці німецької мови також вивчали і в зарубіжній германістиці U. Engel, W. Fleischer, G. Helbig, W. Jung, O. Moskalskaja, W. Motsch, Th. Schippan, W. Schmidt у різних відносинах: семантичному, граматико-структурному, стилістичному, функціональному, діахронічному. На рівні мови їх досліджували переважно в контексті природної розмовної комунікації. Проте дослідження мовних засобів із семантикою невизначеності особи з позицій комунікативної лінгвістики і прагматики в умовах художнього дискурсу (нарративному режимі) не було проведено ні у вітчизняній, ні в зарубіжній лінгвістиці.

Отже, актуальність наукового дослідження обумовлено недостатньою вивченістю функціонування та семантичної інтерпретації комунікативно-залежних елементів німецької мови в різних типах художнього тексту.

У посібнику «Deutsch im Briefwechsel» для студентів, що вивчають німецьку мову як спеціальність, розміщено сім сучасних літературних і публіцистичних текстів із німецьких газет та з творів німецьких письменників для лінгвістичного аналізу [1: 3].

Предметом лінгвістичного аналізу тексту слугує мовна організація тексту, а саме: зв'язки й відносини одиниць різних рівнів, що в єдності виражають ту чи ту лінію естетичної концепції твору. Тому матеріалом лінгвістичного аналізу тексту є: 1) архаїзми та історизми; 2) незнайомі чи малознайомі читачеві діалектизми, професіоналізми, арготизми, жаргонізми й терміни; 3) особливості авторського слововживання; 4) ключові слова; 5) тропи; 6) особливості синтаксису; 7) своєрідність композиції тексту; 8) специфіка вживання і зчеплення один з одним нейтральних і стилістично значущих (експресивних) мовних елементів та структур; 9) взаємозв'язок мовного та смислового-рівнів тексту з погляду повноти вираження авторської концепції тощо [3: 8]. Навчання лінгвістичного аналізу тексту не повинно обмежуватися лише формальною стороною останнього, бо його створено не для того, щоб вжити якісь слова чи синтаксичні конструкції, а для вираження думок. Тому пояснення структурних особливостей тексту необхідно співвідносити із змістовними поняттями й категоріями, такими, як тема, ідея, авторський задум, художньо-образна система.

Відповідно до цього основною метою лінгвістичного аналізу тексту є розгляд його як організованої системи мовних засобів, що відбиває певний ідейно-тематичний образний та естетичний зміст тексту в загальних й особливих рисах. При цьому сукупність мовних засобів автора має розглядатися не як механічне зчленування в тексті лінгвістичних форм і прийомів, а як «стиль», тобто «мовна реальність», функціонування мовних форм для вираження смислового змісту [2: 315].

Зважаючи на вищевикладене, навчання аналізу тексту в нашому посібнику доцільно проводити за такою схемою: 1) коротка характеристика автора тексту чи уривка з твору; 2) тема тексту; 3) виділення основних частин (абзаців) тексту; 4) коротка передача змісту тексту (Zusammenfassung); 5) виділення основної думки (Grundgedanke) тексту; 6) мовне оформлення (Gestaltung) тексту: перспектива оповіді, яка включає розвиток дії в часовому, просторовому, особистісному та смислово-відношеннях; композиція (структура тексту, включає заголовок, вступ, основну частину і заключну частину); колорит тексту (епоха, країна, народ, суспільство, час, соціальні умови і групи людей, реалії); стилістичні засоби тексту (відокремлення, повторення (анафора, епіфора), перерахування, антитеза, метафора, метонімія, порівняння, іронія, сарказм); ставлення автора до зображуваного [5: 6].

У додатку наведено приклади фігур промови з художніх творів німецьких письменників.

Перифраз – стилістичний прийом, що описово виражає одне поняття за допомогою декількох. Перифраз підсилює образотворчість мови: «*Trinkt mir und zu schenkt mir ein, Echte Blum und Perl*» [14: 44].

Метафора – засіб вторинної номінації, що вживається в переносному значенні, в основі якого лежить неназване порівняння предмета з будь-яким іншим на підставі їх загальної ознаки [6: 203]. Метафора поліфункціональна: вона несе в собі креативно-пізнавальні можливості й функціонує як засіб мовного осмислення та презентації нової інформації, а отже, як засіб комунікації, у процесі якого відбувається пізнання людиною навколишнього і внутрішнього духовного світу. Результатом цього процесу є естетизація будь-якого боку людської діяльності: «*So bin ich Sohn des Glückes...*» [12: 165].

Алегорія є різновидом метафори, під якою розуміємо стилістичний прийом двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями, із характерними ознаками приховуваного: «*Der Frühling – der Jüngling, der Tod – der Sensenmann*» [15: 85]. В алегорії слова мають своє «первинне значення, і лише явище, ними означуване, так само означає те, до чого в результаті спрямовано думку мовця» [8: 61].

Персоніфікація також є різновидом метафори. Суть її полягає у вираженні «перенесення рис і характеристик живої істоти, насамперед людини на вираз, що позначає неживий предмет, якість, властивість, дію чи абстрактне поняття» [13: 261]. Персоніфікація як засіб образності часто трапляється в художній, фольклорній, поетичній мові: «*Die Sonne tritt freundlich aus dem Gewölk hervor...*» [16: 845].

Синестезія – це поєднання в одному слові чи словосполученні позначень двох різних відчуттів, з яких одне найменування набуває переносного значення: «*... du wirst seine süße Stimme hören...*» [10: 432].

Усі ці прийоми об'єднують ознаку: «предмет, що позначається прямим значенням слова, має будь-яку непрямую схожість із предметом переносного значення» [8: 52].

Метонімія як прийом вторинної номінації ґрунтується на реальному зв'язку об'єкта номінації з тим об'єктом, назва якого переноситься на об'єкт номінації. Стилiстична метонiмiя характеризується подiбним зв'язком мiж двома об'єктами, образним перенесенням. Метонiмiчне перенесення встановлює зв'язок мiж назвами матерiалу i предмета, предмета i вiмiсту, автора i твору, особи i його заняття, слова й абстрактного поняттям: «*Dann setzte er sich und wieder leerte schnell das ihm eingeschenkte Glas*» [17: 15].

Виділяють велику за обсягом метонімічну підгрупу «синецдоха», що встановлює зв'язок перенесення між частиною й цілим (pars pro toto) або цілим і частиною (pro toto pars): «*Wenn dich mein Augersieht...*» [11: 135]. Але відмінність між синецдохою й метонімією умовна, тому точну межу між ними встановити практично неможливо. Метонімічні стилістичні прийоми містять великий зображувально-виразний потенціал, надають найменуванням наочність чим підсилюють конотативний бік позначення, яке може нести різноманітні тонально-виразні якості: хитрість, іронічність, недбалість. Прийоми групи «метонімія» відрізняються тим, що між прямим і переносним значенням тропа є яка-небудь залежність, тобто «предмети або явища, що позначаються прямим і переносним значеннями, перебувають у причинному чи іншому об'єктивному зв'язку» [8: 64].

Роботу з навчання лінгвістичного аналізу тексту починаємо з ознайомлення студентів із коментарями до тексту, у яких пояснюються слова, терміни, поняття німецькою мовою. Це ознайомлення проводимо під керівництвом викладача, бо деякі поняття й реалії вимагають більш широкого й детального пояснення, чому їх подано в посібнику і в словниках. Далі йде робота з навчання студентів прийомам адекватного розуміння та інтерпретації смислу тексту. Сюди входить розвиток умінь членувати текст, знаходити смислові зв'язки кожного виділеного фрагменту, формулювати їх зміст, розрізняти головне і другорядне, узагальнювати, визначати комунікаційні наміри автора.

Важливо розвивати у студентів вміння словесного вираження результатів читання [4: 173]. Із цією метою в посібнику використовують різні види репродуктивних і продуктивних вправ: 1) аргументовані відповіді на запитання різних типів; 2) виділення основних частин тексту; 3) реферування (Zusammenfassung) тексту; 4) переказ тексту (усно чи письмово) через призму бачення різних персонажів тексту; 5) виділення основної думки тексту.

Завдання для смислової інтерпретації текстів посібники дають можливість студентам отримати первинні уявлення про деякі стилістичні особливості текстів, задовго до вивчення курсу стилістики, у результаті спостережень, накопичення й узагальнення фактів. Ці спостереження використовуються в подальшому для розкриття образного змісту читаного.

У додатку до посібника подано уривки з творів німецьких письменників: Е. М. Ремарка, Р. Гессе, Р. Фонтані, К. Кестлінгера – для самостійної роботи студентів. Студент, спираючись на зразки завдань, даних для лінгвістичного аналізу тексту, повинен у процесі читання звертати

увагу на відмінність засобів і форм узагальненого й конкретного, короткого й розлогого опису (стильових рис тексту), на аналіз окремих речень, фраз, абзаців тексту, містять узагальнений опис. Завдання для самостійного читання повинні включати такі завдання, творче виконання яких допомагає майбутньому вчителю професійно осмислити шлях становлення власного читацького досвіду [9: 324].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Горшков А. И. Язык предпушкинской прозы. / А. В. Горшков. – М., 1982. – 240 с.
2. Горшков А. И. Русская словесность: От слова к словесности. / А. И. Горшков. – М., 1996. – 492 с.
3. Домашнев А. И., Вазбуцкая К. Г., Зыкова Н. Н. Методика преподавания немецкого языка в педагогическом вузе: Из опыта работы Текст / А. И. Домашнев, К. Р. Вазбуцкая, Н. Н. Зыкова. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
4. Дридзе Т. М. Проблемы чтения в свете информативно-целевого подхода к анализу текста // Проблемы социологии и психологии чтения. / Т. М. Дридзе. / Гос. б-ка им. В.И.Ленина. – М., 1975. – 184 с.
5. Іваненко С. М. Карпуть А. К. Лінгвостилістична інтерпретація тексту (для факультетів іноземних мов університетів і педагогічних вищих закладів освіти). / С. М. Іваненко., А. К. Карпуть – К.: КДЛУ, 1998. – 176 с.
6. Львов М. Р. Риторика. Культура речи: Учебное пособие для студентов. 2-е изд. / М. Р. Львов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 272 с.
7. Реутов М. І. Німецька мова в листуванні. / М. І. Реутов. – Горлівка, 2012. – 164 с.
8. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика. / Б. В. Томашевский. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 334 с.
9. Шанский Н. М. Лингвистический анализ художественного текста. / Н. М. Шанский. – Л.: Просвещение. Ленинградское отделение, 1990. – 256 с.
10. Breitkopf und Härtel Allgemeine musikalische Zeitung. / Breitkopf und Härtel. – Leipzig, 1809. – 843 s.
11. Brentano C. Gedichte – Nun, gute Nacht! mein Leben. / C. Brentano – Washington: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013. – 496 s.
12. Heinrich von Ofterdingen Novalis. / Heinrich von Ofterdingen – Stuttgart: Philipp Reclam Jun Verlag GmbH, 2007. – 255 s.
13. Sowinski B. Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen. / B. Sowinski. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1972. – 345 s.
14. Freiherr von Eichendorff J. Der Glücksritter. / J. Freiherr von Eichendorff – Berlin, 1888. – 84 s.
15. Friedel L. Et in Arcadia Ego: Ein Totentanz. / L. Friedel – München: Hirmer, 2011. – 192 s.
16. Hoffmann E. T. A. Hoffmann's sämtliche Werke : in einem Bande. / E. T. A. Hoffmann – Paris : Baudry's, 1841. – 1157 s.
17. Hoffmann E. T. A. Ritter Gluck. / E. T. A. Hoffmann – München: GRIN Verlag, 2013. – 40 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Марина Шевченко – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: лінгвістика тексту, лінгводидактика, дискурсологія, когнітивна лінгвістика, британський постмодернізм, стилістика німецької мови, теорія мовленнєвих актів.

Тетяна Черепова – студентка третього курсу відділення іноземних мов Донбаського державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: лінгвістика тексту, лінгводидактика, стилістика німецької мови.

УДК 811.112.2'373.612.2(045)

МЕТАФОРА КАК СРЕДСТВО ОПТИМИЗАЦИИ ПОНИМАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА Б. ШЛИНКА «ЧТЕЦ»)

Людмила БЕРЕЖНАЯ (Мариуполь, Украина)

Статья посвящена анализу способов создания метафорических значений у художественного текста. Исследование проводилось на материале романа немецкого писателя Бернхарда Шлинка “Чтец”. Объектом исследования является метафора как наиболее важный способ создания художественных образов для оптимизации понимания творца.

Ключевые слова: троп, метафора, метафорические значения, метафоризация, художественный текст, образность, экспрессивная насыщенность.

The article is devoted to analysis of ways of creating metaphorical meanings in the literary text. The research is based on the novel “Der Vorleser” written by the German writer Bernhard Schlink. The object of our research is metaphor as the most important means of creating images for optimization of text comprehension.

Keywords: trope, metaphor, metaphorical meaning, metaphorisation, literary text, imagery, expressive saturation.

Изучение роли метафоры в течение длительного времени привлекает внимание лингвистов и занимает особое место в теории семантических, стилистических, психолингвистических, синтаксических и прагматических исследований. Количество работ, которые посвящены